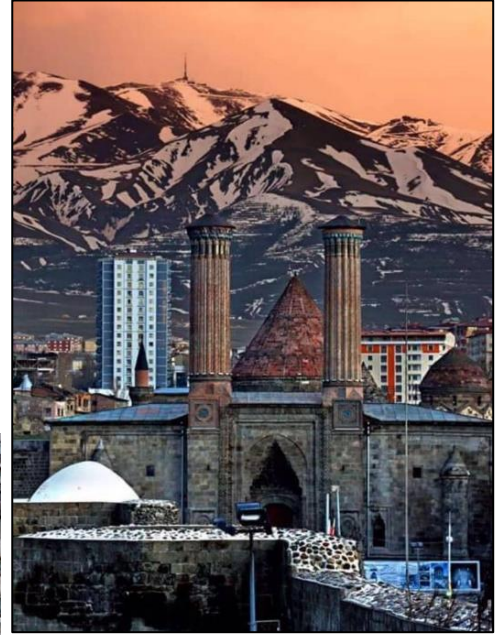

Tarihi Silüetin İçinden Çıkan Çirkinlik Abideleri

Son yıllarda Erzurum'un yaşadığı kentsel gelişmeleri Şehir Plancıları olarak yakından takip etmekteyiz. Özellikle son beş yılda yaşanan gelişmeler gelecek adına kaygılarımızı artıran bir boyuta gelmiştir. Bu durum hakkında bir durum tespiti yapmak ve tarihe not düşmek için bu metni sizlerin dikkatine sunuyorum. Konumuz Erzurum'un Yakutiye ilçesi Hasanibasri mahallesinde yaşanan gelişmelerle ilgilidir. Kentsel dönüşüm projelerine konu olan mahallede, son üç yılda ortaya çıkan apartmanlar kentin silüetini bozmakta ve gelecekteki kentleşme biçimine dair olumsuz fikirler vermektedir.

Bu açıklamanın konusu olan yapılar Hasanibasri mahallesi 184 ada 129 parsel üzerindeki Buhara Konutlarıdır. 15 katlı olarak Erzurumun en yüksek katlı apartmanları olan yapılar Erzurum'un tarihi çekirdeğine 400 metre mesafede, Palandöken dağına doğru kentin tarihi silüeti içerisinde çıkan çirkinlik abideleri olarak herkesin dikkatini çekmektedir. Kale, Çifte Minareli Medrese, Üç Kümbetler ve Palandöken dağından oluşan Erzurum silüeti içerisinde artık Buhara Konutları da yer almaktadır. Şehir Plancıları Odası Erzurum İl Temsilciliği olarak aşağıda dikkatinize sunduğumuz durum değerlendirmesi, kamuoyunun dikkatini kentteki yeni yapılaşmalara çekmesi için büyük önem taşımaktadır.

Yaptığımız ilk değerlendirmede söz konusu yapılar çevresindeki tarihi yapıların gabarileri ya da kentin kuzey yönünden Palandöken dağına bakışta görünen silüete göre saptanmış bir kentsel tasarım ve bina yükseklikleri planı veya politikasının olmadığı görülmüştür. 2005 yılında bir-iki katlı, fiziksel durumu kötü konutların bulunduğu bölgede başlayan kentsel dönüşüm hareketinin yıkım etkileri 2009 yılında gözlenmeye başlamıştır. 2012 yılında üzerindeki yapıların tamamen temizlendiği anlaşılan bölgede, 2014 yılına gelindiğinde bugün gördüğümüz inşaatlar yer almıştır.

Buhara Konutlarının bulunduğu alan kentin tarihi ve kültürel değerleri açısından da önemli bir çevre görüşüne sahiptir. Hasani Basri Türbesi'nin de bulunduğu alan kuzeyinde yer alan Üç Kümbetler, Çifte Minareli Medrese ve Erzurum Kalesi ile tarihi bir odak oluşturmaktadır. Güneyinde ise Palandöken dağına da içine alan tarihi bir silüete sahiptir. Dolayısı ile bu bölgenin Erzurum halkı için hem tarihi hem de kültürel anlamı oldukça yüksektir. Bu değerlerin varlığını tehdit altına alan, görünürlüklerini ve erişilebilirliklerini zorlayacak bu tarz müdahaleler aslında kentin geçmişine ve kimliğine karşı yapılmış müdahaleler olarak kabul edilmelidir.

Parsel ölçeğinde ilan edilen ve bazı özel ve tüzel kişilere imar ayrıcalığı sağlayan bu uygulamayla planlama esasları yok sayılmakta, Anayasa'nın temel ilkeleri zedelenmektedir. Söz konusu taşınmazlar için öngörülen yapılaşma şartları çevresindeki yapılaşma şartlarına oranla oldukça yüksektir. Dolayısı ile tüm planlarda olması gereken bütünlük ve kapsamlılık ilkelerine aykırıdır ve bu haliyle planlama esasları ile de örtüşmemektedir. Yapılar tarihi doku ve kent silüeti üzerindeki olumsuz etkileri kadar kent bütününde tetikleyeceği imar hareketleri ile de oldukça sorunludur. Ayrıca, Erzurum kentinin sosyal (nüfusun azalması göç problemi), ekonomik (iş imkânlarının sınırlılığı, alım gücünün düşüklüğü) ve fiziksel (deprem riski) niteliklerine uyumsuz olduğu gibi; bu alanlardaki temel ihtiyaçlara da cevap verememekte, hatta yeni sorunlara neden olmaktadır. Dolayısı ile bu şekilde yapılaşmanın şehircilik ilkeleri, planlama esas ve teknikleri ile kamu yararına aykırı olduğu görülmektedir.

Bahsi geçen yapılar çevresindeki ve kent ölçeğindeki tüm verileri yok sayarak tek parsel için yapılan düzenlemeler ve sonrasındaki uygulamalar ile öncelikle kent silüeti ve ilişkili olarak kent kimliği üzerinde ciddi tahribatlar yaratmaktadır. Kent kimlikleri, tarihsel süreç içerisinde doğal, beşeri ve insan eliyle yapılmış öğelerin etkisiyle oluşurlar ve sadece görsel çevrenin şekillenmesi ile ilgili değildirler. Yarattıkları sembolik anlamlarla kentin varoluşuna dair önemli bir güce sahiptir kent kimlikleri. Kentlerin silüetleri ise bu olguları görünür hale getirerek, kentin tarihi ve kültürel birikimini yansıtan tasarım değeri yüksek birer görsel bütünlük oluşturmaktadırlar. Oysa söz konusu uygulama ile kentin ve bölgenin hem doğal hem de tarihi özelliklerine yabancı bir alt bölge inşa edilmesinin yolu açılmış, kentin dokusuna ve silüetine aykırı yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yapılaşma biçimi, estetikten yoksun, kent imgelerini olumsuz etkileyen bir yapı ortaya çıkarmaktadır, bu nedenle konunun kentsel tasarımın gerekleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kentsel tasarımın hedeflerinden biri kentteki çeşitliliğin birbirini dengelemesini de sağlayarak estetik bir düzen, estetik bir bütünsellik oluşturmaktır. Kentleri bu açıdan değerlendirmek için yapıların ölçü, biçim, konum, diğer nesnelere uzaklığı ve yönlenme gibi özelliklerine bakılmalıdır. Bu açılardan incelendiğinde söz konusu yapıların hem tarihi silüeti bozdukları hem de çevresindeki yapılaşmaya uyumsuz, kaba, aykırı bir kentsel parça oluşturduğu görülmektedir. Görüntü kirliliğini oluşturan etmenlerin önlenmesine yönelik olarak ilgili tüm kişi, kurum ve kuruluşun azami derecede hassasiyet göstermesi bir

zorunluluktur. Bu türden bir kirliliğe yol açmamak için yapıların estetik ve fonksiyonel hedeflere uygun olarak inşa edilmesi gerekir. Bina ve yapıların bir araya gelerek oluşturdukları çevrenin yalnızca insanların biyolojik gereksinimlerini karşılayan işlevsellik değil, aynı zamanda toplumların psikolojik ve entelektüel gereksinimlerini karşılayan estetik nitelikler taşıyacak şekilde oluşturulması da önemlidir. Kent genelinde, çevre ve şehir estetiği ile yöre mimari dokusunun korunmasına yönelik olarak kentsel tasarım rehberlerinin hazırlanması ve uygulamalarda dikkate alınması şarttır. Aksi halde bugün karşılaştığımız gibi tarihi merkezle ilişki kurmayan ve tarihi-kültürel miras alanı üzerinde olumsuz etki yaratan durumlar artacaktır.

İnsanlar, çevresindeki nesnelere hakkında, bulunduğu yer, zaman ve nesneye kendi yüklediği anlam açısından bir değerlendirme yaparlar. Bunlar zamanla kente dair oluşmuş “imge”ler haline gelirler. Kentleri bu imgeler açısından değerlendiren kuramlara (*Kevin Lynch, The Image of the City*) göre kentler beş temel öge ile algılanmaktadır. Bunlar - izler, kenarlar, odaklar, nirengiler ve yöreler olarak tanımlanmıştır. İlk dört öge bir araya gelerek kentli bireylerin algıladıkları ve tanıdıkları bir yöreyi oluşturmaktadırlar. Böylece oluşturulan ya da oluşan yörelerin, ya da yerlerin anlamları açısından da irdelenmesi tartışılan nesnenin varlık nedenini de ortaya çıkartacaktır. Aşağıda, söz konusu yapılar için bu bağlamda bir değerlendirme yapılmıştır:

- İzler: Yapılar ya önemli bir iz (yol) üzerinde ya da rastlantısal olarak, sadece bir mülkiyet ilişkisi içinde mi oluşabilirler? Söz konusu yapı rastlantısal olarak bir mülkiyet ilişkisi içinde oluşmuştur ve kentsel sistem içerisinde hiç bir anlamı bulunmamaktadır. Kent merkezine bu kadar yakın olduğu halde, herhangi bir anlamlı iz üzerinde bulunmamaktadır. Bu açıdan varlığını meşru kılacak bir oluşum görülmemektedir.
- Kenarlar: Yapılar kent merkezinin hemen güneyinde hiçbir tanımı olmayan bir yere konulmuştur. Yani farklı bölgeler arasında bir sınır oluşturma, bu bölgeleri birleştirme, bölgeler arasında ilişki kurulmasını sağlama gibi kent için anlamlı bir yenilik getirmemiştir.
- Odaklar: Yapılar bir kentsel odakla ilişki üzerinden de anlam kazanırlar. Yapının mekanik olarak yerleştirilmesi ile kent içinde yaya ve araç dolaşımının kesiştiği, insanların eriştiği bir konumda bulunması farklı kentsel dinamikler yaratmaktadır. Yapının kentsel ve kültürel iletişimi yükseltecek bir yapı olması, özellikle söz konusu yapı gibi tarihi ve kültürel değerlerle yan yana olan yapılar için ayrıca önemli olmaktadır. Oysa bu yapının yeni bir odak oluşturamayacağı gibi bölgenin bir kent odağı oluşturma potansiyelini de yok edeceği görülmektedir. Kentin kalbinde önemli bir odak haline gelmesi gereken bölge, yapının hemen çevresinde oluşturacağı yapılaşma etkisi ile giderek kentlilerle yabancılaşacak bir doku haline gelecektir.
- Nirengiler: Bazen görünür kütleleriyle, bazen kent içindeki önemleriyle bilinen yapı, ya da yapı grupları kentin nirengileridir. Nirengiler kentte bir şeye işaret ederler. Herkes bilir ki, oraya gittiğinde bir kentsel olay ile karşılaşacaktır, bazı sosyal ve kültürel alışverişlerde bulunacaktır. Söz konusu yapılar fiziksel varlıklarıyla yadsınamaz bir şekilde bir nirengidir. Kaleden ve Çifte Minareden görünen bu yapı

kentin bir bölgesini simgesel olarak denetimine almıştır; ancak neyi simgelediği bir sorun olmaktadır. Tarihsel kimliğe sahip yapıların arasında, kent kimliğinin tüm yapıtaşlarını taşıyan bir Erzurum'a özgü bu bölgede her şehirde bulunan görsel özellikleriyle mevcut silueti de bozarak bu kimliğe zarar vermektedir. Kentlilerin bu yapıdan bir şey ummaları mümkün değildir. Bu dönemin sıradanlığını yansıtan binaların yeri kentin tarihi merkezi değildir ve olumsuz bir nirengi olarak nitelendirilmesi gerekmektedir.

- Yöreler: Yüksek blokların (15kat) bulunduğu yörenin, konut ve dönüşüm alanı olarak planlandığı anlaşılmaktadır. Kent tarihinde bu kadar önemi olan bir yerin yakınında bu türden bir yapılaşma koşulunun tanımlanması sadece ilgili yöreyi değil, tüm kenti ilgilendiren oldukça önemli bir sorundur. Kentin tarihi ve kültürü gitmiş, yerini tüketim ekonomisinin değerleri almış demektir. Bu durum yapının kimliğinin, anlamının, biçiminin ve kullanım değerine göre değil; gösterişliliğinin ve karlılığın önemine göre; değişim değerine göre yatırım yapan emlak sermayesinin etkinliğini göstermektedir. Bu yapının inşası ile gerçek varlık nedeni sorgulanmadan bulunduğu bölgeye oldukça aykırı bir yapı inşa edilmiş ve yarattığı etki yakın çevresini de etkilemeye ve bozmaya başlamıştır.

Gerçekleşmiş olan aşırı ölçülerdeki yapılaşma, parselin ve yapının yer aldığı bölgenin doğal ve tarihsel özellikleri ile hiçbir şekilde (yapı kitlesinin boyutları, mimarisi ile yer aldığı doğal ve tarihi yapıyı çevreyle ilişki kurması, Erzurum'un doğal siluetiyle uyumu vb.) bağdaşmamaktadır. Kentin imgeleri üzerine ve bu yöreye yüklediği anlamlar açısından çok katlı bu yapılar olumsuz bir görüntü sunmaktadır. Oysa bu tür yapılar tarihi değerlerin üstüne oturtulamazlar; kentin başka bölgelerinde kendi yeni mekânlarını yaratmaları gerekir.

Erzurum'un silueti, son birkaç yılda önemli değişiklikler yaşadı ve bundan sonra da yaşayacak gibi duruyor. Bu ve benzeri uygulamalarla yapılan yakın çevresi ile uyumsuz çok katlı yapılaşma yoluyla Erzurum'un asırlar boyu değişmeyen silueti ve şehrin tarihi görüntüsü bozulmaya, kent kimliği yok edilmeye devam ediyor. Birbiri ardına yükselen ve yükselmesi planlanan çok katlı yapılar tarihî şehrin görüntüsünü en kötü şekilde yok etmeye çalışıyor. Ülkemizde hiçbir değer ve kutsal tanımayan, şehri bir rant alanı olarak gören zihniyet sonunda Erzurum'a da ulaşmışa benziyor. Bugün bu yüksek yapılara göz yumulursa yarın çok daha vahim manzaralarla karşılaşacağımız oldukça açık.

Başta Erzurum Büyükşehir ve Yakutiye Belediyesi yönetimleri ve meclis üyeleri olmak üzere, kamu sorumluluğu üstlenmiş olan tüm ilgililerin, rant körlüğünden kısa süre içinde kurtulmalarını ve rantı değil kenti ve yaşayanlarını önceleyen kararlara imza atmalarını bekliyoruz. Biz Şehir Plancıları Odası olarak yaşanan ve yaşanacak olan bu anlamda ki tüm gelişmelerin takipçisi olacağız.

Doğan Dursun
TMMOB Şehir Plancıları Odası
Erzurum İl Temsilcisi